

Стојшин Драган*

Универзитет у Источном Сарајеву
Православни богословски факултет
Светог Василија Острошког, Фоча

Литургијска мистагогија оца Александра Шмемана

Резиме: Мистагогија Александра Шмемана протеже се на разне елементе литургијског богословља, од Евхаристије као језгра до антропологије. За Шмемана је на првом месту било битно да се Литургија и све оно што из ње извире не схвати на мистериозан начин, већ као живот који једини прави смисао задобија управо у њој. У раду је акценат стављен на Литургију као сусрет Бога и човека и на чињеницу да се Црква остварује кроз своје богослужење. Такође, у раду је наглашен и педагошки карактер богослужења. Шмеман је у свом литургијском раду показао велику ширину, обухвативши и мистериологију и хеортологију, али кроз призму Литургије као богослужења које свему даје смисао. Оно о чему посебно говори Шмеман јесте разоткривање првобитног и органског јединства између Литургије и светих тајни. Литургијска природа свете тајне, као и светотајинска природа Литургије, а преко ње и саме Цркве, извори су динамичне синтезе о којој Оци вечно сведоче.

Кључне речи: Литургија, Шмеман, Евхаристија, богослужење, заједница, Црква, сабрање, Царство Небеско.

Литургија, као средишњи моменат у животу једног човека, као онога који је позван да све створено приноси Животодавцу, јесте тајинство сабрања. Литургија је од самог почетка била јављање и остварење јединства новог народа Божијег, сабраног Христом и у Христу. „Црква је народ Божији, па према томе, Света Литургија као народно дело, служи се за народ Божији од истог тог народа“ (Козански 2016, 19). Чудо црквеног сабрања се не састоји у суми грешних и недостојних људи који га сачињавају, него у Телу Христовом. Хришћанство се не састоји у пружању могућности да сваки појединац постигне лично савршенство, већ пре свега у датости и заповести да хришћани буду Црква – царско свештенство, народ свети, народ задобијени (1 Пт 2, 9), те да јављају и исповедају присуство Христа и Његовог Царства у свету. „Кроз веру познајеш Бога, али не разумски него егзистенцијално и васцелим својим бићем. Увиђаш да најунутрашњија структура твога бића одговара Бићу Божијем“ (Гондикакис 1998, 35). То је разлог због чега су се у древности сви хришћани називали светима, и због чега је „саби-

* draganstojisin@yahoo.com

рање у Цркву“ наше служење, наш главни дуг. Ми смо посвећени у њега и оно нама припада све док сами себе не одлучимо од њега (Шмеман 2009, 17–18).

Означити и исповедити тај крај, циљ и испуњење Тајинства одмах после исповедања његовог почетка, тј „сабирања у Цркву“, неопходно је стога што „крај“ пројављује јединство Евхаристије, њено устројство и суштину као кретања и усхођења, као (пре свега и изнад свега) Тајинства Царства Божијег. Наравно, није случајно што у данашњем чину Литургија отпочиње свечаним благосиљањем Царства (Шмеман 2009, 21).

Тајинство о коме је овде реч је истовремено и козмичко и есхатолошко, будући да се оно односи и према свету Божијем у његовој првосазданости и према његовом испуњењу у Царству Божијем. У Евхаристији се остварује узношење света на престо Божији, у Царство Небеско, у есхатон. Ово узношење представља први и основни „покрет“ Свете Литургије (Басиудис 2011, 150). Сва радост хришћанства, по речима Шмемана, као и пасхална суштина његове вере, састоји се у чињеници да је будући век (будући у односу на овај свет) већ пројављен, већ дарован, већ „међу нама“. И сама наша вера је већ основ свега чему се надамо, већ је потврда ствари невидљивих (Јев 11, 1). Она сама јесте и јавља и дарује оно чему је усмерена: присуство међу нама долазећег Царства Божијег и његове невечерње светлости (Шмеман 2009, 27). „Према томе, у Божанској Литургији не само да је садржана сва тајна Цркве Божије и читаве васионе, него је, по Божијој вољи, и у сваком другом створењу, па и оном најмањем, присутно све оно што је највеће“ (Радовић 2011, 24). Све ово значи да се сабирање у Цркви и усхођење ка престолу Божијем, као и учешће у трпези Царства врши у Духу и Духом Светим. О томе нам говори и Свети Иринеј Лионски који каже да где је Црква, тамо је Дух Свети и пунота благодати. Тим речима Светог Иринеја Лионског запечаћен је опит Цркве као Тајинства Духа Светог. Другим речима, где је Дух Свети, тамо је Царство Божије. Својим силаском у последњи и велики дан Педесетнице, Дух Свети га претвара у први дан новог стварања, док се Црква јавља као дар и присуство и првог и осмог Дана. „Стога је све у Цркви – Духом Светим, све у Духу Светом и све са уделом Духа Светог. Све је Духом Светим стога што је Његовим силаском јављена Црква као претварање краја у почетак, старог живота у нови“ (Шмеман 2009, 28).

У Цркви је, дакле, све у Духу Светом, који нас узводи у небеско светилиште, ка престолу Божијем. Дух Свети јесте присуство Бога свугде и свагда. Зато га зовемо Духом, затим Господом, и, коначно Животворним. Без опита тог живог присуства – присуства Бога кога не можемо видети, али кога можемо осетити, Бог би за нас остао само идеја, и то најслабија, најнедоказнија и, такорећи, најапстрактнија од свих идеја (Шмеман 2014, 258). Откриће значаја есхатологије у животу и вери Цркве довело је до другачијег одређивања еклисиологије. Црква је, дакле, присуство новог века у овом свету. Она је, пре свега, Богом саздана и Богом дана стварност, присуство новог живота у Христу, објављивање новог еона Духа Светог (Басиудис 2011, 149).

Литургија – догађај сусрета Бога и човека

Божанствена Литургија није скуп људи окупљених неким уским програмом, нацртом, схватањем, занимањем или мисијом. Литургија је за нас људе слобода и то она слобода којом нас је Христос ослободио (Гал 5, 1). Ми се зато и молимо да у животу свакога од нас буде воља Божија, да свако од нас има Христа за сапутника. Не налазимо се заједно, са браћом својом у Христу, тиме што ћемо бити сви заједно, збијени на једном месту, него тиме што ћемо се у Христу Исусу радовати животу своме, на сваком месту владавине његове. „Свети Оци су одредили Божанствену Евхаристију као ‘Свету Тајну над Тајнама’, а такође и као тајну Литургије и Цркве. Она је заиста само срце целокупног живота Цркве, средство и израз њеног јединства са Христом, њене природе као Тела Христовог“ (Шмеман 1992, 133).

Шмеман нам објашњава да Литургија почиње свечаним возгласом предстојатеља: „*Блајословено Царство Оца и Сина и Свештога Духа, сада и увек и у векове векова*“. Она управо започиње провозглашавањем Царства и благовешћу да се оно приближило, да је започела проповед Спаситеља. Са очекивањем Царства и искањем његовог доласка започиње прва и главна хришћанска молитва, коју нам је даровао сам Христос: *Да дође Царство твоје (...)*. Царство Божије јесте садржај хришћанског живота. По сагласном учењу Предања и Светог Писма, Царство Божије јесте знање Бога, љубав према Њему, јединство са Њим и живот у Њему (Шмеман 2009, 31). Царство је, дакле, присуство Христа, Присуство Свете Тројице. Срце и кључ свега је Парусија Христова, Он Сам и Дух Свети у Цркви, а то и јесте већ Царство (Јевтић 2018, 33). Благосиљање Царства, по Шмеману, подразумева признати га и исповедати као највишу и највећу вредност, као сам живот живота.

Сабрање у Цркви је, по Шмеману, почетак евхаристијског свештенодејства, његов први и основни предуслов. Суштина Шмемановог литургијско-богословског тумачења Евхаристије је резимирана управо у његовом исказу да је целокупна Литургија Вазнесење Цркве за Трпезу Христову у Његовом Царству. Царство Божије јесте суштина хришћанске вере – циљ, смисао и садржај хришћанског живота (Басуидис 2011, 339). У наше дане је посебно неопходно говорити о Царству Божијем као свршетку Евхаристије, зато што се у позападњаченом учењу о светим тајнама, које је током мрачних векова ропства Цркве завладало на православном Истоку, уопште није говорило ни о сабрању Цркве, као почетку и предуслову свете тајне Евхаристије, нити пак о усхођењу Цркве ка Небеском Светилишту, к Трпези Христовој као свршетку Евхаристије.

Од самог почетка, Црква је причешће свих верних на Литургији доживљавала као очигледни циљ Евхаристије и као остварење Спаситељевих речи које упућује свима нама да једемо и пијемо за Његовом трпезом у Царству Небеском (Лк 22, 30). Стога је Евхаристија била по форми трпеза, а њено остварење – опште причешћивање. „Евхаристија је – Литургија. Међутим, онај ко данас употреби израз Литургија веома брзо ће бити увучен у полемику; јер за неке ‘литургијски настројене’ Литургија је најважнија, ако не и једина од свих активности Цркве.

Другима, опет, она је естетско и спиритуално одступање од стварног задатка Цркве“ (Шмеман 2011, 89).

Сама Црква, по Шмеману, јесте Литургија, служење, позив на делатност у овоме свету, по узору на Христа; она је сведочење Христа и Његовог Царства. „Од самог свог почетка, а то је славословље Царству Триипостаснога Божанства и прозба за мир свега света, Литургија отвара вернику видокруг и буди његово интересовање. Сваки човек је биће таквога порекла и назначења да нигде другде не може да нађе себе и своје спасење осим у миру свега света и спасењу душа све своје браће – а то и јесте оно за шта се моли Божанствена Литургија“ (Гондикакис 1998, 107). Служење, вршење Евхаристије можемо најпре схватити као путовање или процесiju. То је путовање Цркве у димензију Царства Божијег.

Кратко изложење тока Литургије

На самом почетку смо напоменули да Литургија почиње благосиљањем Царства Оца и Сина и Светога Духа сада и увек и у векове векова. Од самог почетка у Литургији је најављен циљ, а то је путовање у Царство Небеско. Благословити значи прихватити у љубави; значи и кретање у правцу онога што се љуби и прихвата. Црква овим постаје заједница, сабор оних којима је откривен крајњи циљ целокупног живота и свих који су га прихватили. Ово прихватање се изражава у свечаном одговору на славословље речију *амин*. „Амин је битан елемент, саставни део Литургије као заједничког Богочовечанског дела Цркве као Сабрања Народа Божијег у Христу, и зато га пева народ“ (Јевтић 2018, 33). То је заиста једна од најважнијих речи у свету, јер представља сагласност Цркве да следи Христа у Његовом вазнесењу ка Оцу како би Он учинио ово вазнесење судбином човека (Шмеман 2011, 93–94).

У следећем чину Литургије је вход, односно долазак свештеника у олтар. Вход није само символ. Под њим подразумевамо само кретање Цркве, прелазак из старог у ново, из овог света у свет који долази, а вход као такав представља суштински покрет литургијског пута. Једини олтар у овом свету је сам Христос, Његова човечанска природа, коју је узео, обожио и учинио је храмом Божијим, олтаром своје присутности. Олтар је тако знак да је нама у Христу дарован приступ небу, да је Црква прелазак на небо, улазак у небеско светиште и да једино уласком, узношењем на небо, Црква испуњава саму себе, постаје оно што јесте. Вход у Литургији представља, дакле, приближавање свештеника олтару, а са њим и целе Цркве. У општем кретању службе Божије, ми сада чинимо одлучујући корак напред: сабрали на земљи као људска заједница, ми се сада приближавамо Божијем Престолу, бивамо увођени у неизрециво Божије присуство (Шмеман 1992, 143). Смисао входа јесте улазак Цркве, свештеника – литурга и народа у храм ради евхаристијског слављења Бога. То је крсни и одлучујући чин, у којем је објављена и установљена права димензија свете тајне. Пошто свештеник приступи олтару, Црква поје химну коју анђели вечито певају код престола Божијег: „*Светии Боже, светии Крейки, светии Бесмртнии*“... Анђели управо овде стоје зарад неба, славног и непојмљивог, о коме

знамо једну ствар, а то је да од вечности одзвања хвалоспевом божанске славе и светости. Свети је право име Божије, и то живог Бога вере, а не научника и филозофа (Шмеман 2011, 96). Шмеман, насупрот већини тумача који симболички тумаче мали вход, сматра суштином уласка приближавање Часној Трпези. Сама Часна Трпеза заиста јесте символ, у аутентично-хришћанском смислу термина: она је символ Христа и Његовог Царства (Басуидис 2011, 340). Свештеник се, делећи мир, први пут окреће према народу од почетка евхаристијског путовања. Мир који свештеник објављује и призива јесте мир Христов, који је установљен између Бога и његовог света, у који смо и ми као Црква ушли. Предстојатељ нам шаље мир ради слушања Слова Божијег (Шмеман 2009, 49). У миру који превазилази сваки разум започиње литургија речи. Објава речи је светотајински чин, јер је чин који преображава. Он мења људске речи Јеванђеља у Реч Божију и у пројаву Царства Божијег. Он преображава човека који слуша Реч и примаоца Речи у храм Духа Светог. Зато је читање и проповед Јеванђеља у Православној Цркви литургијски чин, нераздвојни и суштински део свете тајне. Оно се слуша као реч Божија и прима се у Духу Светоме, тј. у Цркви, која је живот Речи и њен „раст“ у свету.

После, како Шмеман каже, „прилежног мољења“ произноси се јектенија за оглашене, чита се молитва везана за њу и обавља отпуст оглашених. Оглашенима су се сматрала они који су се припремали за крштење. Међутим, временом је институција оглашених изчезла, будући да је крштење у највећем броју случајева почело да се врши над децом. Стога данас молитве за оглашене звуче као својеврсни анахронизам. Међутим, да не бисмо улазили у целокупну проблематику јектеније за оглашене, поменућемо само то да Шмемана каже да

молитве за оглашене јесу пре свега литургијски израз основног призивања Цркве као мисије. Хришћанство и Црква су у свет ушли као мисија. Они не могу да престану да буду мисија, а да не измене своју природу. Историјски, наравно, молитве за оглашене беху уведене у време када је Црква у себи укључивала институцију оглашених и када је себе сматрала заиста окренутом ка свету с циљем да га обрати Христу, то јест када је свет сматрала објектом мисије. Но, зар данас изнова ми не живимо у свету који се удаљио од Хришћанства, или који за Христа никада није чуо? Можда је баш у наше време толико важно сачувати структуру богослужења у којој су повезане мисија и плод мисије: Литургија оглашених и Литургија верних. За кога се ми молимо када чујемо прозбе јектеније за оглашене? За све оне којима заиста претходи ступање у Цркву, то јест за децу, за новообраћене, за оне који траже. Чувајући своје непосредно значење, молитве за оглашене на тај начин за нас треба да постану постојано подсећање и суд: шта ви, шта ти, шта ваша Црква чини за мисију Христову у свету? Како испуњавате основну заповест Главе Цркве: Идите по свему свету и проповедајте Јеванђеље сваком створењу (Шмеман 2009, 67–68)?

Шмеман у молитвама за катихумене види литургијски израз основног предречења Цркве – Цркве као мисије. Зато и верује да је управо у наше време

веома важно да сачувамо структуру богослужења у којој се повезују мисија и плод мисије: Литургија катихумена и Литургија верних (Басуидис 2011, 346).

Отпуст оглашених, завршни чин „синаксиса“, јесте свечано подсећање на највише призивање, трепетну част да бивају члановима верног народа – част оних који су благодаћу крштења и миропомоцања добили пуно јемство као чланови Тела Христовог и којима је као таквима допуштено да учествују у страшном Тајанству (Мистерији) његовог Тела и Крви (Шмеман 1992, 147).

Шмеман говори да су Оци Цркве Евхаристијом називали жртвени хлеб и вино, њихово приношење, освећење и, најзад, причешће. Све ово била је Евхаристија и све ово се могло разумети једино у вези са Евхаристијом (Шмеман 2011, 98). Даљи ток Литургије упућује нас да је време да Богу принесемо целокупан наш живот, да му принесемо сами себе, целину света у којем живимо. Ово је прво значење преношења на олтар елемената наше хране, јер ми већ знамо да је храна живот, да је она сам принцип живота и да је цео свет створен као храна за човека. Упркос различитим тумачењима која су приписана феномену жртве, Шмеман истиче да човек који се окреће Богу, било где и било када, увек осећа потребу да му принесе на дар и жртву оно најдрагоценије што има, оно што му је најпотребније за живот, јер у својој највећој дубини религија није ништа друго до жеђ за Богом (Басуидис 2011, 349). Ми знамо да смо овај евхаристијски живот изгубили и, најзад, да је у Христу и новом Адаму, савршеном човеку, овај евхаристијски живот за човека поново био васпостављен, јер је Он сам био савршена Евхаристија.

Богословски смисао, пак, истиче да ма ко и ма како приносио „вештаство“ евхаристијског тајинства, то јест Хлеб и Чашу, ми од самог почетка у њима препознајемо жртву љубави Христове, самог Христа кога приносимо и који нас у себи приноси Богу и Оцу. То препознавање (још пре Литургије), та позната и стога „обележена“ предназначеност Хлеба (да буде претворен у Тело Христово) и Вина (у крв Христову) саставља у суштини основ и услов саме могућности евхаристијског приношења. И заиста, ми Литургију служимо и можемо да служимо једино стога што је жртва Христова већ принесена, што је у њој раскривена и остварена превечна замисао Божија о свету и човеку, о њиховом предназначењу, а стога и могућност да постану жртва Богу и да у тој жртви пронађу своје испуњење (Шмеман 2009, 85).

Христос, у потпуној послушности, љубави и захвалности, принео је себе Богу. Мистерија Свете Тројице је стога од суштинског значаја за исправно разумевање Евхаристије, а пре свега њеног жртвеног карактера. Бог Отац је тако волео свет да нам је даровао, односно жртвовао Сина Свога да нас врати к Њему. Син Божији је тако волео Оца да је Самог Себе Њему даровао. И читав живот Сина Божијег био је савршен и апсолутни жртвени подвиг (Шмеман 1992, 150).

Ово приношење Богу хлеба и вина, тј. хране коју морамо јести да бисмо живели, представља приношење нас самих Богу, наших живота и целог света. Богу приносимо свет и себе, али то чинимо у Христу и у сећању на Њега. Чинимо то у Христу, јер је он већ принео Богу све што је требало да принесе. Он је извршио

ову Евхаристију једанпут за све и није остало ништа што није принето. „Он је заповедио да Му хлеб и вино приносимо, и Он нам за то узвраћа живим Хлебом и Чашом вечног живота“ (Свети Никола Кавасила 2009а, 39). Литургија нас је увела у свеобухватну Евхаристију Христову и открила нам да је Христос једина Евхаристија и једино приношење света. Ми се непрестано враћамо да понудимо наше животе, ми приносимо и жртвујемо, тј. дајемо Богу оно што је Он нама даровао. Сваки пут ми долазимо до краја свих жртава, свих приноса, сваке Евхаристије, јер нам се сваки пут открива да је Христос принео све што постоји и да је он и све што постоји било принето у његовом приношењу себе самога. Ми смо укључени у Христову Евхаристију и Христос је наша Евхаристија (Шмеман 2011, 100).

На Литургији се входна поворка креће даље, а носи хлеб и вино према часној трпези и ми знамо да је то сам Христос, који у свом евхаристијском узношењу води Богу све нас и целокупан наш живот. Ми поново постајемо бића пријемчива за љубав. Сада већ можемо јасно да познамо да на овом првом степену евхаристијског кретања хлеб и вино који се приносе стоје ту за нас, тј. за наш живот, за свеукупност наше егзистенције, за читав свет који је Бог створио ради нас. Приношењем хлеба и вина Богу, жртвовањем тих дарова Њему, ми показујемо да свој живот „предајемо“ Њему, да следимо Христа, своју Главу, у Његовом подвигу свецеле љубави и жртве. Његова јединствена и савршена Жртва омогућила је нама, тј. Цркви, да будемо обновљени и поново примљени у пуноћу истинског човештва које је жртва љубави и хвале. Онај ко није разумео овај жртвени карактер Евхаристије, ко је дошао само да прима а не да даје, још није усвојио истински дух Цркве који је, изнад свега, прихватање и суделовање у Христовом жртвоприношењу (Шмеман 1992, 151–152). Црква у својој одвојености од овог света, на своме путу према небу, сећа се света, свих људи, сећа се целокупне творевине, води све у љубави према Богу. Евхаристија је света тајна космичког сећања, јер је то заиста васпостављање љубави, која је живот света. Целив мира који следи је једна од основних радњи хришћанске Литургије. Црква, ако жели бити Црквом, мора да буде откровење ове божанске љубави, коју је Бог излио у срца наша. Садржина Христове Евхаристије је љубав, а у њу можемо ући и бити њени судеоници једино кроз љубав. Ми сами за ову љубав нисмо способни, јер смо је изгубили, ту љубав нам је Христос даровао, а тај дар је Црква. Црква је и установљена кроз љубав и на љубави. „Не ради се о обичном људском осећању љубави, о природном односу људи између себе, већ се ради о љубави која је божанска сила и плод Светог Духа; о љубави Божијој, о којој пише Апостол да се излила у срцима нашим (Рим 5, 5), излива се и преплављује наша срца. Ова љубав, као божанска стварност, силна је само у Христу, у вери и благодати Христовој, Кога откривамо и видимо у лицу сваког брата“ (Јевтић 2018, 208).

На речи свештенослужитеља „горе имајмо срца“, изражава се евхаристијска анафора, узношење наших приноса и нас самих Богу. То је узношење Цркве у небо. Господ нас је примио за своју трпезу у Царству своме. Ми смо ушли у есхатон и сада стојимо изнад времена и простора. Како Шмеман каже,

Евхаристија је стање савршеног човека. Евхаристија је рајски живот. Евхаристија је једини, прави и потпуни одговор човека на Божије старање, искупљење и дар небески. Но, овај савршени човек који стоји пред Богом је – Христос. Само у Њему било је испуњено и враћено небу све што је Бог дао човеку. Он је једино савршено евхаристијско биће, Он је Евхаристија света. Међутим, морамо бити свесни да је баш овај увод, ово дело, ове речи, овај чин благодарења оно што стварно чини могућим све што потом следи. Евхаристија Христа и Христос као Евхаристија јесте пролаз којим се стиже до трпезе у Царству Божијем. То је оно што нас уздиже у небо и чини нас учесницима божанске хране. Евхаристија је захвалност и слављење, односно основни облик и садржина новог живота који нам је Бог даровао када нас је у Христу са собом помирио. Помирење, опроштај, сила живота – све ово има сврху и пуноћу у новом стању бића, а овај нови стил живота, који је Евхаристија, једини је прави живот створења са Богом и у Богу, једина права веза између Бога и света (Шмеман 2011, 102–103).

Шмеман наглашава да се Христова жртва повезује са Љубављу, а не са „потребом очишћења“ од греха – како наглашава западно богословље (Басуидис 2011, 367). Ово је заиста увод у свет који треба да дође, то су врата која воде у Царство Божије. Ми то исповедамо и проповедамо када, говорећи о Царству које треба да буде, тврдимо да нас је Бог већ њиме обдарио. Ова будућност нам је дата у прошлости, да би могла постати и сама садашњост – сами живот Цркве, њено сада (Шмеман 2011, 102–103).

Увод у Будуће Царство, о коме је горе било речи, своју пуноћу достиже у вечној доксологији „*свјаѿи, свјаѿи, свјаѿи*“, у тајни славословља које је тајна суштина свега што постоји. Литургијска песма Цркве не усаглашава се само са небеским славословљем анђела, него и најављује заједничко усхођење и саживљење анђела и људи у будућем веку, у Царству Небеском (Козански 2016, 172). Њено певање у оквиру евхаристијске молитве указује на небески карактер Евхаристије, значи да се Црква вазнела Христом и да као жртву Богу приноси његову Евхаристију у новом веку Божијег Царства (Шмеман 1992, 163). Нема ничег другог чега бисмо се сећали, ничег за шта бисмо захваљивали, јер у њему све налази своје биће, свој живот, свој крај. Док стојимо пред Богом, нема ничег другог чега се можемо сећати и што би могли понети са собом и принети Богу, осим овог саможртвовања Христа, јер у томе су била испуњена сва захваљивања, сва сећања, сва приношења, тј. цео живот човека и света. До овог дела Литургије, Евхаристија је била наше узношење у Христу, наш улазак кроз њега у свет који ће доћи, али сада, у овом евхаристијском приносу у Христу свих ствари, чин узношења долази до свог краја. Све до овог тренутка, кретање Евхаристије је било управљено од нас према Богу. То је био двиг наше жртве. Преко елемената хлеба и вина које смо принели, ми смо Богу принели сами себе, жртвовали смо му свој живот. А ипак је од самог почетка тај наш принос био Евхаристија Христова, жртва Првосвештеника и Главе обновљеног људског рода, и тако је Христос био наш жртвени принос (Шмеман 1992, 166).

Целокупна Литургија је у суштини светотајинска, тј. она је једно преображавајуће дело, узлазни чин, а основни циљ овог чина уздизања је да нас изведе из овог света и да нас учини учесницима света који долази. Пошто је Бог створио свет да нам буде храна и дао нам храну као средство општења са њим, живљења у њему, тако је Христос нова храна новог живота, коју примамо од Бога у Царству Небеском. Он је наш хлеб. Његов живот је био потпуно, апсолутно евхаристијски, сав преображен у заједничарству са Богом и сав вознесен на небо. Сада он дели свој прослављени живот са нама и говори нам: „Узмите, једите.“ Сада, када овај хлеб примамо из његових руку, знамо да је он преузео цео живот, испунио га собом, учинио га оним што је он требало да буде: заједничарство са Богом, света тајна његове присутности и љубави (Шмеман 2011, 107).

Пре самог причешћивања телом и крвљу Господа Исуса Христа, у Литургији следи још један битан моменат, а то је молитвено заузимање, ходатајство. У светом путиру и на дискосу су тело и крв Христова и честице Анђела и Светих, упокојених и живих, и свих нас који смо на сабрању и свих верних у целом свету (Јевтић 2018, 225). Шмеман говори да бити у Христу значи да будемо као он. Односно, позвани смо да учинимо наш живот идентичним његовом животу, да сваки наш чин буде чином његовог живота. А пошто он увек живи да би ходатајствовао, посредовао за све који преко њега долазе Богу (Јев 7, 25), ми не можемо да не прихватимо његово ходатајство као своје. Такође, треба имати на уму да Црква није друштво у које се бежи из овог света да би се окусило вечно блаженство. Причешће није мистички доживљај. Хлеб на дискосу и вино у путиру подсећају нас на оваплоћење Сина Божијег, на крст и на смрт. То је радост Царства Небеског, која нас подстиче да се сећамо света и да се за њега молимо. Заједница са Светим Духом омогућава нам да волимо свет Христовом љубављу. Треба имати на уму да је Евхаристија света тајна јединства и тренутак истине. У Молитви Господњој резимирамо велику Евхаристијску молитву. У њој свака молба одражава потпуну и целокупну светлост Царства Божијег у свету. Нико није достојан да прими причешће, а нико за њега није припремљен. У овом тренутку све заслуге, сва праведност и оданост нестају и губе се. Живот нам се враћа као дар, слободан и божански дар. Свето причешће нам се даје најпре ради отпуштања грехова и зато представља свету тајну измирења коју је савршио Христос својом сопственом жртвом и која се вечно дарује онима што у њега верују. Причешће је стога залог вечног живота, предосећање радости, мира и пуноће Царства Божијег, предокушање његове светлости (Шмеман 1992, 187). Васцели Христос се налази у сваком делићу на које се расеца Свети Артос и сваки верник се причешћује, не телом и крвљу Христовом, тј. не једним делом тела и крви, него самим телом и самом крвљу Христовом. Сав Христос је у свим деловима, и то не једанпут, него увек када се служи Света Литургија и када се верни причешћују (Козански 2016, 203). Баш због тога у Православној Цркви ми евхаристијске елементе називамо светим даровима. Адам је поново уведен у рај, извучен из ништавила – постаје крунисани краљ свега створеног. Све је слободно, ништа не дугујемо, а ипак је све дано. Стога, највећа смерност и послушање јесу у томе да се прими дар, да кажемо „да“ у радости и благодарности. Ништа сами не можемо

учинити у тренутку када смо причасници, јер тада сви постајемо оно што је од вечности Бог хтео да будемо (Шмеман 2011, 109–110).

Последња заповест на Литургији коју нам предстојатељ саопштава јесте „У миру изиђимо“. Са Таворске горе, како каже Шмеман, ми се враћамо као сведоци Духа и морамо отићи и отпочети мисију Цркве, без краја. Евхаристија је била крај путовања, крај времена. Сада је поново почетак, а ствари које су биле немогуће поново су нам откривене као могуће. И када изађемо из храма и суочимо се са својим животом, Евхаристија остаје са нама као наша тајна радост и извесност, извор надахнућа и узрастања, наша победа која надмоћава зло, присуство које читав наш живот чини животом у Христу (Шмеман 1992, 193). У *миру изиђимо* изражава ритам повратка у овај свет и обележава почетак мисије Цркве. То је сигнал за Литургију после Литургије. Не треба да останемо на Тавору, иако знамо да је добро за нас да будемо тамо, већ треба да кренемо у бескрајну мисију Цркве, као сведоци ове Светлости, као сведоци овог Духа (Басуидис 2011, 371–372). Време света је постало временом Цркве, временом спасења и избављења. Ми излазимо у живот да бисмо сведочили и остваривали своје призивање. Свако га има као своје призивање, али и као опште служење, општу Литургију – заједницу једнога Духа (Шмеман 2009, 190). Из тог разлога мисија Цркве почиње у Литургији вазнесења, јер једино оно омогућава Литургију мисије.

Свете тајне у животу Цркве

Потешкоћа са којом се сусреће сваки православац када говори о светим тајнама је та да се сусреће са многим хипотезама и учењима о томе шта је у суштини света тајна. Тако нпр. од опште дефиниције светих тајни као видљивих средстава невидљиве благодати, он ће прећи на разликовање између форме и материје у тајнама, на њихово установљење од стране Христа, на њихов број и разврставање и, коначно, на њихово исправно извршавање као услов пуноважности и делотворности. Међутим, велики број православних теолога у данашњем времену препознаје да наведени став о светим тајнама, иако прихваћен и учен вековима, има врло мало везе са Предањем Цркве.

У раној Цркви свете тајне су у списима Отаца, уколико им је уопште придавана некаква систематска интерпретација, увек објашњаване у контексту њихове актуелне литургијске службе. Наиме, тумачење је заправо била егзегеза саме Литургије, у свој њеној обредној сложености и конкретности. „Међутим, средњовековно *de sacramentis* је намеравало од самог почетка да изолује ‘свету тајну’ од њеног литургијског контекста, да што прецизније пронађе изразе и дефинише њену суштину, то јест оно што је разликује од не свете тајне. Света тајна, на неки начин, бива супротстављена Литургији“ (Шмеман 2011, 23).

Шмеман говори да је за Свете Оце символ¹ кључ свете тајне. Ово је зато што је света тајна у повезаности са симболичком структуром света, у којем су сва чулна

¹ Опширније о символу погледати: Н. Тупеша, *Благодат бојослужења*, Фоча 2018.

створења знакови светих ствари. И свет је симболичан, јер га је Бог створио, тако да бити симболичан припада његовој онтологији. Символ није само пут опажања и разумевања стварности, пуко средство познања, већ и средство учествовања. Управо овај природни симболизам света свету тајну чини могућом и представља кључ за њено разумевање и схватање. Ако је хришћанска света тајна јединствена, она ово није у смислу неког чудесног изузетка од природног поретка богостворених ствари, које објављују славу Божију. Апсолутна новина није у њеној онтологији као светој тајни, већ у посебности ствари коју симболише, то јест открива, испољава, саопштава, а која је Христос и Његово Царство. Међутим, ову новину не треба протумачити у смислу потпуног прекида повезаности, већ у смислу испуњења. Установљење светих тајни од стране Христа није стварање ни из чега саме светотајинскости, тј. свете тајне као средства познања и учествовања. У Христовим речима „ово чините у мој спомен“, ово (обед, благодарење, ломљење хлеба) је већ светотајинско. Установљење значи да символ кроз довођење у везу са Христом, кроз „испуњење“ Христом, достиже своју пуноћу и постаје света тајна (Шмеман 2011, 25–26).

Освећење живота је основни смисао тајни. Ми термин свете тајне углавном ограничавамо на седам нарочитих обредних чинова, мада можемо рећи да је у Православној Цркви приступ животу у целини светотајински. Управо у празнику Преображења ми налазимо крајњи смисао спасења. „На тај начин, хришћанско поимање спасења јесте обновљење управо тог истинитог живота. Живота са великим Ж, Живота вечног и нестарећег, за који човек зна да је ради њега саздан“ (Шмеман 2015, 96). Христос је дошао да дарује нови смисао и ново назначење нашем животу. Искуство светости у Цркви, искуство оних које називамо светима, јесте управо искуство оваквог унутарњег преображења. Крајња судбина свега постојећег сажета је у речима Литургије Светог Василија Великог: „Да Христос све Собом испуни!“ Ове су речи полазна тачка за правилно разумевање светих тајни. Свете тајне су свештене радње којом Црква преображава наш живот (Шмеман 1992, 221–222). Имајући свој почетак, садржај и крај у Христу, света тајна истовремено открива Христа као почетак, садржај и крај у свему постојећем, као његовог Творца, Избавитеља и испуњење. Разоткривање првобитног и органског јединства између Литургије и свете тајне, Литургије кроз свету тајну и свете тајне кроз Литургију, као динамичне реалности у којој је символ, тј. Литургија, увек испуњен у светој тајни, јесте услов проналаска перспективе која нас може ослободити ћорсокака садашње ситуације. Литургијска природа свете тајне, као и светотајинска природа Литургије, а преко ње и саме Цркве, јесу живи извори динамичне синтезе о којој Оци вечно сведоче.

Црква кроз јединство светих тајни и њихово упућивање ка Евхаристији не заборавља своје коначно назначење, тј. да се верници осећају члановима будућег Царства Божијег. Свете тајне имају за циљ да сви човекови односи, они који га везују за биолошки начин постојања и они који су производ друштвених околности, нађу своје испуњење у Цркви, тј. у Телу Христовом, које изнутра преображава људски живот. Значај светих тајни у Цркви је најбоље изложио Свети Никола

Кавасила који је рекао да је сама Црква представљена у тајнама (Кавасила 2009b, 148). Евхаристија као централна света тајна јесте од пресудне важности за преображај човека и света око њега, превасходно због тога што иконизује Царство Божије у овом свету, што утемељује и бодри верне на путу њиховог спасења, дајући им овде и сада предукус будућег постојања човека и света. Само онда када се повезују са светом тајном Евхаристије, друге свете тајне чувају свој есхатолошки карактер. Због тога је Црква од почетка упућивала свете тајне ка Евхаристији у којој су добијале печат своје важности, у којој су постајале тајне у правом смислу речи. Црква је то чинила на много начина, а један од њих је и то што се свете тајне обављају уз дозволу или благослов епископа као началника евхаристијске заједнице. Чинећи свете тајне зависним од епископа, Црква показује да су оне зависне од Евхаристије, као извора свеукупног њеног живота.

Закључак

Целокупно своје дело и рад, а уједно и своју мистагошку ноту, отац Александар Шмеман је заснивао на Литургији као сабрању верних у Христу, који су свој смисао задобијали у Евхаристији као тајни над тајнама. Као што се у раду могло видети, Шмеман целом својом теолошком мишљу сводочи о Литургији и Евхаристији као једном органу који се не може разделити. Његов велики допринос се управо и огледа у обнови литургијско-евхаристијског живота и схватању Литургије као свадбе Јагњетове у којој су сви присутни позвани да се напију са Извора живота. Кроз писану и еклизисјалну реч, као што смо могли да приметимо, Шмеман је увек истицао еклизисјални аспект богослужења. Инсистирао је да Литургија мора да буде заједничко дело целе Цркве, како клира тако и народа. И више од тога, богослужење, а пре свега Света Евхаристија, јесте најизврснији израз, остварење Цркве. За њега је Евхаристија догађај доласка Христа у творевину и његово сједињење са истом. Целокупан Шмеманов рад на пољу теологије је обележен категоријом догађаја. Само догађај у себе може примити живот, али и обрнуто: живот је жив само када је испуњен Евхаристијом. Шмеманово евхаристијско богословље уједињује спасавајућа дела Христова и преображавајући и обожујући дар Духа Светога. Света тајна сећања, спомињања и причешћа истински и евхаристијски актуелизује Цркву као Тело Христово. Самим тим, Литургија не може бити одвојена од теологије, јер је она по себи савршени акт теологије, познања и искуствовања Бога, и тако је сама примарни извор теологије.

Кроз многе своје списе, кроз често држање предавања и говора, кроз проповеди у Цркви, Шмеман се непрекидно упињао да у стварност преведе своје виђење Цркве као превасходног евхаристијског сабрања. Свакако, треба напоменути да је он покретачка снага која стоји иза обнове евхаристијског и литургијског живота у Америци, али и другде у свету, све до дана данашњег. Шмеман је нарочито био оруђе евхаристијског оживљавања. Он је говорио савременим језиком, уживо или путем својих књига, о снази Литургије, о томе да је Литургија извор богословља, да је она живо богословље. У свом научном раду, Шмеман је бранио тер-

мин литургичко богословље, дајући му јединствен садржај. Овај велики теолог Цркве је обликовао литургичко богословље које је прихваћено на васељенском и свехришћанском нивоу унутар групе утемељивача литургичког богословља. Свакако, неизбежно је напоменути да Шмеманово дело за богословље и Цркву представља драгоцену наслеђе. Оно представља изданак из којег ће бити зачет историјски континуитет Цркве, као и мисија Цркве у савременом свету.

Библиографија

- Басиудис, Г. (2011). *Снаја Бојослужења*. Београд, Карловац: Епархија горњокарловачка, Издавачка установа Мартириа.
- Гондикакис, В. (1998). *Светиа Лиџурџија ойкривење нове ѿвари*. Нови Сад: Беседа.
- Свети Никола Кавасила (2009а). *Тумачење светѿе Лиџурџије*. Нови Сад: Беседа.
- Свети Никола Кавасила (2009б). *О живоѿиу у Хрисѿиу*. Нови Сад: Беседа.
- Козански, Д. (2016). *Тумачење Божансѿивене Лиџурџије*. Призрен: Епархија рашко-призренска, Богословија Светог Кирила и Методија у Призрену.
- Радовић, А. (2011). *Лиџурџија и ѿдвижнѿи ѿво*. Цетиње: Светигора.
- Тупеша, Н. (2018). *Блаѿодаѿи бојослужења*. Фоча: Православни богословски факултет Светог Василија Острошког у Фочи.
- Шмеман, А. (1992). *Лиџурџија и живоѿи*. Цетиње: Митрополија црногорско-приморска.
- Шмеман, А. (2009). *Евхарисѿија*. Манастир Хиландар.
- Шмеман, А. (2011). *Евхарисѿијско бојословље*. Београд: Отачник.
- Шмеман, А. (2014). *Верујем, исѿоведам, чекам (зборник радова)*. Цетиње: Светигора.
- Шмеман, А. (2015). *Живѿи данас ѿо јеванђељу*. Цетиње: Светигора.

Liturgical Mystagogy of Father Schmemann

Summary: Mystagogy of Alexander Schmemann encompasses various elements of liturgical theology, from Eucharist as its core to anthropology. It was very important to Schmemann not to understand Liturgy in a mysterious way, but as the very life that has true meaning only in Liturgy itself. This paper emphasizes Liturgy as a communion of God and men and the fact that Church is realized only through its worship. The paper also emphasizes pedagogical aspect of worship. In his liturgical work, Schmemann has managed to encompass both mysteriology and heortology in the context of Liturgy – a rite that gives meaning to everything. Schmemann was particularly interested in discovering original and organic unity between Liturgy and sacraments. Liturgical nature of a sacrament, as well as sacramental nature of Liturgy and Church itself, represents dynamical synthesis that was witnessed by the Fathers.

Key words: Liturgy, Schmemann, Eucharist, worship, communion, Church, community, Kingdom of Heaven.